

Preek 18 september 2016

Ds Richard Vissinga

Genesis 25, 19-34

Lieve gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Vanaf vandaag tot en met de laatste zondag van het kerkelijk jaar, dat is dit jaar 20 november, lezen en overdenken we uit de Bijbel de verhalen over de ontstaansgeschiedenis van het volk Israel. Verhalen over Jacob en Esau, over Lea en Rachel en over Jozef en zijn broers.

Vaderlandse geschiedenis van Israel? Gaat het daarover? Moet het in de kerk dan niet gaan over wat er vandaag gebeurt, in het hier en nu? Over Aleppo en Kunduz? Over de dreiging van terrorisme, over Turken in Nederland, die geen Nederlandse Turken zijn? Over de vloggers in Zaandam?

Of over orgaandonatie, waarover de Tweede Kamer deze week een spannend debat en een stemming hield?

Nou, over al die dingen hebben we gehoord en gelezen. Wat hebben we daaraan toe te voegen?

Ja, misschien toch wel iets. Wat er op het spel staat als mensen proberen een volk te zijn.

Hoe dat is om te leven met elkaar als broeders en zusters. Wie de eerste en de laatste is.

Zouden die oude verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Israel ons kunnen inspireren bij onze omgang met elkaar?

We zullen zien.

Het gaat in de verhalen van Abraham, Izaäk en Jacob en hun vrouwen Hagar en Sara, Rebecca, Lea en Rachel om vrijheid en toekomst, om gelijkheid en broederschap, om het ontstaan van een volk.

Er is geen enkel volk dat de geschiedenis van zijn ontstaan zó vertelt.

Wij vinden in de Bijbel geen verhalen van grote helden, van bovenmenselijke voorbeelden, geen wereldrijkstichters en mythische gestalten.

Maar een geschiedenis van wegtrekken uit een land waar je niet langer in vrijheid kunt leven, van op zoek gaan naar een ander, naar een beter land.

Omdat er een verlangen in je leeft, dat je niet langer wilt onderdrukken.

Omdat je een stem hebt gehoord. Omdat je vermoedt dat het ginds beter is, voor jou en voor de mensen met wie je verbonden bent en met wie je je gaat verbinden.

In het verhaal dat we zojuist hoorden staat de broederlijkheid sterk onder druk.

Natuurlijk denken we daarbij ook aan zusterlijkheid. Onze taal heeft niet één woord voor beide, zoals het Duits spreekt van 'Geschwister' voor zussen en broers samen.

De broederlijkheid onder druk. Het is al een paar keer vreselijk misgegaan: bij Kaïn en Abel liep het uit op moord en doodslag, bij Ismaël en Izaäk op verwijdering en vervreemding van elkaar.

Hoe gaat het verder? Blijft dat zo gaan?

Het verhaal van Jacob, dat bijna de helft van het boek Genesis beslaat, vertelt het.

Verderop in het verhaal van zijn zonen, Jozef en zijn broeders, en eerst in dat van Esau en Jacob.

Esau en Jacob heten ze: de harige en de hiellichten. Een ruige en een gave broer, en ruwe en een gladde jongen. Een tweeling, zegt het verhaal met veel inzicht in de menselijke psyche.

Want het zijn er twee, maar tegelijk is het één. Ze zijn met z'n tweeën, zoals ieder mens een ander ik heeft, een kant die niet meteen op de voorgrond treedt, maar die er wel is.

Je duistere kanten, je verborgen verlangens, of ook: je zachte, menselijke kant.

Wat in de karakters van Esau en Jacob wordt gelegd, zit al in één mens, in ieder van ons.

Twee manieren van reageren worden aan de tweeling in het verhaal toegeschreven, twee stijlen van leven.

Daar komt nog iets bij. Met veel psychologisch inzicht vermeldt het verhaal, dat de vader, Izaäk van Esau hield, want die zorgde voor zijn lievelingsgerecht, jachtschotel.

En de moeder, Rebecca hield van Jacob. Waarom staat er niet bij, maar helaas kunnen we dat wel invullen.

Twee ouders, maar elk met hun eigen voorliefde voor één van de kinderen.

En welke rampzalige gevolgen dat kan hebben weten we.

Twee manieren van leven worden ons hier voorgehouden: Esau is de jager, de korte termijndenker, de doener. Als je maag rammelt moet je eten. We leven maar één keer, en we leven nu, dus we moeten ook nu krijgen wat wij willen: laat mij schrokken van dat rode daar, want ik ben moe, uitgeput. Esau is gericht op de ogenblikkelijke bevrediging van zijn behoeften.

Dat herkennen wij. Het zit in ons allemaal. Heel ons bestaan is ingesteld op wat we nu willen hebben, op wat we menen nodig te hebben. Dat handige apparaatje waarmee je nog beter kunt bellen, fotograferen, muziekjes afdraaien en tandenpoetsen is nú in de aanbieding, dus pak nu je voordeel.

Dat is het Esau-bestaan. Jagen om te leven en dus opgejaagd leven.

Karel Deurloo bedacht ooit een mooi verhaal bij Jacob en Esau. Het ging ongeveer zo.

Ze zaten met hun ouders rond het kampvuur. 'Papa, vertel eens van vroeger,' vraagt Jacob. 'Van wie ben jij ook alweer het kind en het kleinkind?' 'Abraham was mijn vader,' zegt Izaäk, 'die hebben jullie nog gekend.' Ze knikken, hun opa was gestorven toen ze vijftien waren. 'Mijn opa was Terach,' zegt Izaäk. 'Waarom al die ouwe namen?' vraagt Esau, 'allemaal ouwe koek toch?'

'Ik wil het horen,' zegt Jacob. 'Hoe gaat het verder terug?' En Izaäk noemt Sem, Noach, Henoch, Enos, Seth, Adam, en alle namen die daartussen horen. Hij vertelt het in een soort lied dat nog in de Bijbel staat, een lied met een paar refreintjes: de naam van steeds een nieuwe nazaat wordt genoemd en dan volgt er: 'hij leefde zo-en-zoveel jaren, hij kreeg zonen en dochters, hij riep hun naam, en hij stierf.'

Dat laatste blijft bij Esau hangen. 'Jaja,' zegt Esau, 'en hij stierf. Allemaal dood. Wat heb je eraan? Ik ga dood van de honger. Ik ga eens wat jagen.'

Jacob hoort wat anders. Van al zijn voorvaders blijft bij hem het refreintje hangen: 'Hij leefde, kreeg kinderen en riep de naam van zijn eersteling...'

Dan komt Esau weer aanlopen, triomfantelijk een haas in de lucht houdend. 'En hij stierf!' roept hij vrolijk. 'Wie heeft er zin in een stukkie?'

Dat zegt precies hoe de beide broers in hun geschiedenis staan. Esau hoort dat het altijd hetzelfde liedje is: 'en hij stierf.' Dat is het einde van alles. Het is ook het einde van wat hij zegt: 'Ik ga en ik sterf!' En daarom hoef je ook niet vooruit te kijken. Je leeft van de dag. Je leeft feitelijk alleen maar vandaag. Daarom is rekening houden met de toekomst ónzin! Boven je macht. Dom gedroom.

Wie dan leeft, die dan zorgt. 'Ach wat, ik ga toch een keer dood, wat kan mij de toekomst schelen.'

Dat eerstelingschap, het zou wat.

Dit is een houding die zegt: in mijn beleving begint alles en houdt alles op – met mij. Ik ben het middelpunt. In ieder geval voor mijzelf. En met de anderen heb ik niets te maken. Wat kan mij de wereld schelen. Geschiedenis, toekomst, allemaal niet mijn zorg.

En Jacob, die andere levensstijl?

Die heeft in de lange lijsten van de voorouders een ander refrein gehoord. Niet 'en hij stierf', maar 'zijn eersteling' en 'hij riep zijn naam.' In die namen hoort Jacob een vreemd geheim, als een belofte.

Hij vermoedt dat daar je bestemming ligt, je bedoeling.

De geschiedenis van God en de mensen loopt ergens op uit, zal zich toespitsen op vervulling, voltooiing van de tijd en de aarde. Jacob vindt het de moeite waard een schakel te vormen in de keten van namen, waarmee die toekomst geschreven zal worden.

Is de manier waarop hij dat klaarspeelt erg elegant? Nee, dat kunnen we niet zeggen.

'Jacob was een keer soep aan het koken.' En daarmee chanteert hij zijn broer, met een bord soep.

Maar dat kan hij alleen maar doen omdat Esau toch al bereid is van al die mooie dingen als dat eerstelingschap een soepje te maken. Jacob maakt misbruik van de situatie. Hij neemt zijn broer te grazen op een moment dat die zich niet goed verweren kan. In het vervolg van het verhaal zal hij hevig liegen om de eerste plaats definitief in de wacht te slepen, door Esau de zegen te ontstelen.

Maar je kunt ook zeggen: omwille van de toekomst buit hij het beslissende moment uit.

Die toekomst, die hij bij Esau niet veilig acht, haalt hij naar zich toe.

Je vraagt je af: zou hij op dat moment overzien wát hij allemaal naar zich toehaalt?

Wat het betekent om eersteling te zijn?

'Eerstgeboorterecht', daar wordt het vaak mee weergegeven en daar hoor je dan allemaal réchten in, privileges. De eerste zijn, dat wil zeggen: je eigen haan koning laten kraaien, iedereen naar je pijpen kunnen laten dansen. Strepen om op te staan, een voetstuk, voorrechten.

Maar eersteling zijn heeft weinig of niets met al dat soort rechten te maken. God heeft tegen Rebecca gezegd: 'De eerste zal de laatste dienstbaar zijn.'

Dienstbaarheid heeft weinig of niets te maken met de baas spelen, eerst komen, voordringen, je breed maken, je ellebogen gebruiken. 'Dienstbaar' is in onze oren een vervelend, braaf woord.

Dienen klinkt slaafs. Instellingen die het woord dienst in hun naam dragen ontaarden op veel plaatsen en in veel gevallen in op het eigen belang gerichte instellingen, waar mensen die werkelijk aan hulp toe zijn, worden afgescheept en gekleineerd.

Op alle terreinen van het leven zijn we geneigd onze Esau-kant te koesteren. We willen pakken wat we krijgen kunnen, aan niets en niemand denken en dus is onze reactie, als we horen dat de eerste de laatste zal dienen: daar is die laatste mooi klaar mee!

De woorden van God tot Rebecca worden vaak misverstaan als een soort voorspelling: de eerste, Esau, wordt dienstbaar aan de laatste, Jacob. Maar het zit anders.

De woorden van God tot Rebecca voorspellen niet het vervolg van het verhaal.

Nee, ze onthullen het geheim van het eerstelingschap. De laatste die de eerste wordt, Jacob, die dienstbaar zal zijn aan de ander.

Zo heeft het Bijbelse Israel, de rest daaruit die naar de profeten luisterde, het verstaan; zo heeft Jezus het verstaan: eersteling zijn, dat betekent aller dienaar zijn, knecht des Heren, geroepen mens.

Eersteling zijn, dat is 'pijnlijk begenadigd zijn, en zoeken, nooit verzadigd zijn'.

De drager van het eerstelingschap is mens ten dienste van alle anderen. De heer wordt knecht, de verhoudingen worden omgekeerd.

Dát zit allemaal in Gods woorden tot Rebecca. Daar wordt heel het Bijbelse programma ontvouwd, daar wordt de zin van ons leven gezocht in hoe we er zijn kunnen ten dienste van anderen, niet in de eerste plaats van onszelf.

Af en toe licht dat op in de verhalen die we deze weken lezen. En het meest in de verhalen over die ene mens bij uitstek, de Heer die een knecht werd, de ware eersteling.

Hij roept ons elke dag om hem te volgen. Als gemeente heten wij naar Hem.

Amen